

Kind van de toekomst

Ariane Baggerman en Rudolf Dekker, 'Kind van de toekomst.

De wondere wereld van Otto van Eck 1780-1798'

(Wereldbibliotheek: Amsterdam

2005) 624 blz., met veel

eigentijdse illustraties,

prijs € 27,50.

'Heden heb ik den ganschen dag thuis doorgebracht en deze week besloten met mijn gedrag gedurende dezelve na te gaan. Vele misslagen herinner ik mij en vele bestraffingen, vooral over mijn onbesuisd gedrag en mijner kuren, waaruit zo dikwijls een nutteloze onvergenoegdheid ontstaat. Ook veel goede voornemens, maar slechte uitvoeringen, zodat papa mij het verwijt heeft gedaan dat er geen dag is voorbij gegaan waarop hij geen ongenoegen over mij had, zelfs deze dag, niettegenstaande dat ik mij daartoe zo sterk verbonden had. Ik hoop dat ik evenwel de liefde van mijn ouders niet kwijt zal raken, want dan was ik ongelukkig.'

Het is 28 mei 1791 als de elfjarige patricierszoon Otto van Eck bovenstaande tekst in zijn dagboek schrijft. Als zo vaak heeft Otto op zijn kop

gehad en weet hij wat zijn vader wil lezen. Hij is immers het opvoedkundig project van zijn ambitieuze ouders, die de wijze lessen die de Verlichting over opvoeding en vorming leert, tot uitvoering brengen. Daar hoort een dagboek bij, met als resultaat 1560 pagina's dagverhaal en reflectie daarop, een verhaal dat eerder (1998) al integraal door de Rotterdamse historici Ariane Baggerman en Rudolf Dekker is uitgebracht en nu in *Kind van de toekomst. De wondere wereld van Otto van Eck (1780-1798)* van een wel zeer uitgebreide – maar ook zeer leesbare – inbedding is voorzien.

Kind van de toekomst is om uiteenlopende redenen de moeite waard om te lezen. In 2006 en 2007 zal Volksopvoeding in Nederland (1780-1901 voor havo en tot 1920 voor vwo) onderwerp van het examen zijn. Hoewel je Otto van Eck moeilijk tot 'het volk' kan rekenen (hij kreeg privéles) laat het boek heel goed zien wat de achtergronden van de onderwijsvormingen van de late achttiende eeuw en daarna zijn.

Je kunt deze stevige pil (624 blz.) tot je nemen omdat de illustraties met zorg zijn uitgezocht.

Je kunt het boek ook ter hand nemen omdat je Dekker en Baggerman kent als dé Nederlandse specialisten op het gebied van egodocumenten. Het is een goed leesbaar boek, met originele invalshoeken en met grote kennis van zaken geschreven. Inmiddels is het boek genomineerd voor de AKO-literatuurprijs 2005. Aan een bijbehorende website wordt gewerkt.

www.kindvandetoekomst.nl

Inhoud

Waar gaat het dan allemaal over? Over de nieuwe manier van – verlicht – opvoeden, over de functie van dagboeken daarin en over de literatuur die kinderen behoren te lezen. Over hoe de tuin bij de opvoeding ingezet kan worden en de verdere omgeving. Over wat voor personen het zijn waarmee Otto in aanraking kwam en de rol van een aantal van deze personen in de omwentelingen die Nederland meemaakte. Over god, ziekte en de dood; de dood die veel te vroeg kwam voor de veelbelovende – maar ziekelijke – jongeman die Otto van Eck was. Otto maakte deel uit van een experiment. Door zijn opvoeding moest duidelijk worden hoe maakbaar de mens en de samenleving was. Hij moest allelei deugden aanleren, vooral die van zelfcontrole. Negatieve gevoelens moesten uitgebannen worden, medelijden en mensenliefde worden bijgebracht. Otto's ouders wisten wat goed voor hem was, dus hij deed er maar beter aan hen (en dat vrijwillig natuurlijk) te gehoorzamen.

Otto groeide op, in de zomer op het landgoed De Ruit bij Delft, 's winters in een groot huis aan het Buitenhof in Den Haag. Otto's vader, Lambert Engelbert van Eck behoorde tot de rijkste inwoners van Den Haag. Zowel van vader- als moederszijde was Otto verwant aan Hollandse en Gelderse regentenfamilies. Pieter Paulus was Otto's favoriete oom en regelmatig zijn gesprekspartner. Lambert van Eck was politiek actief. Hij regelde de fluwelen revolutie in Den Haag, toen begin 1795 de Fran-

Ger Jan Onrust is docent geschiedenis op het Strabrecht College in Geldrop.

se troepen het regeringscentrum waren binnengekomen. In 1797 werd hij voorzitter van de Nationale Vergadering, een functie die hem een jaar later, na de machtsgreep van de unitarissen, in de gevangenis deed belanden.

De familie Van Eck behoorde tot de verlichte elite. Die elite beschikte over goed gevulde boekenkasten. Natuurlijk werd Rousseau's *Emile* gelezen en waren Locke's denkbeelden bekend. Het waren echter vooral de geschriften van de Duitser Johann Bernard Basedow, een van de mannen die Rousseau's denkbeelden praktisch uitvoerbaar trachtte te maken, die de meeste invloed op de opvoeding van Otto hadden.

Otto's opvoeding was niet vrij, nee, deze had juist voortdurend een doel. Als Otto knipt, plakt, verft of timmert, dan maakt hij iets, iets nuttigs, voor zichzelf of iemand anders. En als dat goed is gegaan, dan wordt hij beloond, net als dat hij bestraft wordt als hij – naar de mening van zijn ouders – niet zijn best heeft gedaan. Dat alles, opdat Otto's geweten – een nieuw begrip, door Adam Smith geïntroduceerd als 'het mannetje van binnen' – gevormd wordt en hij als een modern mens de negentiende eeuw kan instappen.

Reflectie – er zijn meer zaken in het boek die doen denken aan het zogenaamd moderne 'Nieuwe Leren' van tegenwoordig – was essentieel in de opvoeding van Otto. *'Hoe weinig heb ik beantwoord aan de menigvuldige zorg die mijne ouders voor mij nemen, niet alleen om mij lichaamsgezondheid, goede houding, zindelijkheid en sterkte te verschaffen, maar ook om mijne ziel tot christelijke deugd op te leiden, God boven alles te beminnen en steeds mijn evenmensche te behandelen als ik wenschen zou van anderen behandeld te worden en alle kwade indrukken zo door hun voorbeeld te smoren'*, schreef Otto op zijn vijftiende verjaardag. Zo wilden zijn ouders het lezen.

Otto had daar niet altijd zin in. Integendeel, de tegenzin druipert er bij tijd en wijle vanaf. Soms geeft hij een boodschap mee, zoals bijvoorbeeld de mededeling dat hij zijn, in

Den Haag zeer drukbezette, vader mist.

Wat zijn ouders ook willen lezen is Otto's reflectie op de boeken die hij kreeg voorgeschoteld. Dagelijks las hij ongeveer vijf bladzijden in vier verschillende boeken. In totaal konden 35 titels worden gereconstrueerd.

Het was geen lichte lectuur. In zijn vroege jeugd groeide Otto op met De Perponchers *Onderwijs voor kinderen*. Later werd dit het *Manuel élémentaire* van Basedow. 's Ochtends werd begonnen met religieuze werken, de natuur werd bestudeerd en zeker ook de geschiedenis: Wagenaar's *Vaderlandsche historie* stond onder meer op het menu.

De natuur had Otto's aandacht, zeker toen de tuin van het Delftse landgoed, naar moderne Britse tuininzichten, op de schop ging. Otto was een geïnteresseerd toeschouwer van de werkzaamheden en hielp graag mee. Hij vond het zo leuk dat hij eigenlijk wel boer op een grote boerderij wilde worden, maar dat was nu net niet de bedoeling. Jurist moest Otto worden, net als vele van zijn familieleden.

Landgoed De Ruit was voor Otto, zoals het volgens filantropijn Basedow hoorde, het centrum van waaruit de wereld werd verkend. De eerste les betrof het tekenen van zijn eigen kamer. Via de Vliet, de waterweg waaraan De Ruit lag kon Otto zijn blik verruimen. Vooral met reisverslagen. Verder hield hij van de bezoeken aan de belangrijkste plaatsen van Holland.

Maar meestal zat hij thuis. Hij moest zich altijd in acht nemen. Een griepje was zo opgelopen en had bij Otto de nare bijkomstigheid dat het hem vrijwel doof maakte.

Natuurlijk was de familie Van Eck ook op de hoogte van de nieuwste medische mogelijkheden. Inenting werd op één lijn gesteld met geloofsvrijheid, elektriciteit, tolerantie, kinine en de *Encyclopédie*.

Maar wat nu aan te vangen met Otto? Kon deze zwakke jongeman wel tegen de koepokinenting. Ze kwamen er niet uit.

Het is kenmerkend dat Otto's laatste

aantekening mede over zijn gezondheid gaat. Op 20 november 1797 schreef hij: *'Gister om mijn zware verkoudheid niet in de kerk geweest (...) Gister slecht weer en sneeuw. Vandaag beter, met vorst, wind ooste'*.

Twee maanden later werd Lambert van Eck gevangen gezet en moest Otto een deel van diens taken overnemen. Otto kwijnde weg, zo zeer zelfs dat Lambert, onder permanente bewaking, naar De Ruit mocht. De diagnose luidde *phtisia consummata*, ofwel tuberculose. Nieuwe en oude medicijnen werden uitgetoetst. Op 29 maart 1798 bedankte Otto zijn ouders.

Lambert schreef: *'... lag teffens eene zo naieve schuldbekentenis van zijne gebreken en nalatigheden af, dat hij hoe langer hoe beminnelijker in onze ogen wierd, en een dankbaar genoegte over zijne geschiktheid voor een zaliger stand zich met onze droefheid mengde, over het gemis dat wij van een zo dierbaar kind lijden moesten'*.

De volgende ochtend stierf Otto in zijn stoel. Hij werd begraven op Ter Naveling, een begraafplaats buiten de stad, ook al zo'n noviteit uit het einde van de achttiende eeuw.